

LECTURES SOBRE... LA FI DEL TREBALL

El número 20 de *Panorama Sociolaboral Gadeso (PSG)* és el primer número especial que editam. El nostre compromís és publicar, de tant en tant, altres especials d'aquesta sèrie que avui començam amb el nom genèric de "Lectures sobre...". Òbviament, en coherència amb la trajectòria d'aquesta publicació, les lectures giraran entorn d'assumptes sociolaborals. L'estrena d'aquesta nova proposta coincideix amb unes dates estiuenques que conviden a la lectura assossegada.

Tanmateix, aquest PGS no és una altra cosa que una invitació a la lectura o, si és el cas, a la relectura de dos textos publicats en la mateixa època i que, sigui pel que sigui, han esdevingut clàssics en la matèria, o pertanyen a la categoria d'obres "de culte". Alhora són llibres que presenten discrepàncies en temes rellevants, matisos, o controvèrsies. Una vegada exposades les idees força dels dos llibres, s'ofereix una selecció de referències -des de periodístiques a editorials- més actuals que giren entorn del tema tractat.

En aquesta ocasió, les lectures proposades són sobre la fi del treball i, amb aquesta temàtica, forçosament no podia faltar el llibre de Jeremy Rifkin "La fi del treball" que és, sens dubte, un clàssic d'absoluta referència. L'altre és el llibre de Bruno Trentin "La ciutat del treball" que, tot i no haver tingut una gran difusió (la seva edició en castellà i distribució ha estat a cura de la Fundación 1º de Mayo), és considerat a molts àmbits acadèmics i sindicals un text de culte.

Per acabar aquesta presentació s'ha de deixar constància que només ens referirem a treball remunerat, tot i que som ben conscients que de treball ni hi ha de moltes classes, des de, posem pel cas, el treball voluntari, passant pel de cura o l'assalariat, fins al treball d'esclavatge. I és que, com recorda molt encertadament Galbraith (2004): "La paraula treball descriu una activitat que és obligatòria per a uns i, al mateix temps, font de prestigi i remuneracions que uns altres gaudeixen o persegueixen amb anhel. Resulta evident que utilitzar el mateix terme en tots dos casos suposa un frau". En qualsevol cas, aquesta qüestió és prou interessant i, potser és matèria per a un proper Panorama Sociolaboral Gadeso especial.

1. La fi del treball (Rifkin) vs La ciutat del treball (Trentin)

Jeremy Rifkin publicà *“The End of Work: The Decline of the Global Labor Force and the Dawn of the Post-Market Era”* a mitjans dels anys 90 del segle passat i a Espanya es coneix amb el títol de [El fin del trabajo. Nuevas tecnologías contra puestos de trabajo: El nacimiento de una nueva era.](#)

Tot i tenir un biaix molt nord-americà quan a mercat laboral, planteja qüestions universals. Per exemple parla d'un procés imparabile de “substitució d' empleats per *software*” i, entre les propostes que fa, enfoca la inevitable reducció de jornada amb l'argument que les empreses suavitzaran la seva oposició en la mesura que siguin *“més conscients de la necessitat de reduir les diferències entre capacitat productiva i la pèrdua de capacitat adquisitiva dels consumidors...”*

Jeremy Rifkin a l'epíleg del llibre que comentem afirma: *“... avui dia, existeix l'oportunitat de crear milions de nous llocs de treball en el tercer sector”,* que el que cal fer és *“elevant el perfil de l'economia social, situant-la en igualtat de condicions a la de mercat i a la del sector públic”*. Per finançar aquesta proposta suggereix *“establir un impost sobre la riquesa generada per l' economia de la nova era de la informació i reconduir-ho cap als barris i les comunitats, així com cap a la creació de nous llocs de treball...”* la qual cosa *“proporcionaria noves esperances i un detallat esbós de com podria ser la vida al segle XXI”*.

Uns anys després de la primera edició, concretament en la introducció a l'edició de 2004, és tant o més incisiu que a l'edició original. No s'està d'afirmar: *“L'economia mundial experimenta un canvi radical en la naturalesa del treball amb profundes conseqüències per al futur de la societat. En l'era industrial, la mà d'obra humana massiva treballava juntament amb les màquines per produir béns i serveis. En l'era de l'accés, les màquines intel·ligents, en forma de software [programari] d'ordinador, robòtica, nanotecnologia i biotecnologia, substitueixen progressivament la mà d'obra humana en l'agricultura, la indústria i el sector serveis.”* Acabant aquesta introducció amb les següents paraules: *“És possible imaginar al segle XXII una tecnologia intel·ligent que substitueixi gran part de la mà d'obra humana en l'àmbit comercial, la qual cosa pot permetre a la majoria dels éssers humans l'educació i formació en un determinat domini cultural. Al cap i a la fi, el treball hauria de ser una tasca de les màquines. El treball només produeix articles. Les persones, en canvi, haurien de ser alliberades del treball per poder generar valor intrínsec i reforçar la idea de comunitat compartida. L'alliberament del treball, de manera que l'individu pugui aportar més a la creació de capital social en la societat civil, representa un gran avanç potencial per a la humanitat del segle que ve. El que es requereix ara és voluntat i determinació per iniciar aquest viatge suprem.”*

Aquesta visió de Rifkin sobre l'evolució de la humanitat, contrasta amb la de Trentin, que ens ofereix una visió molt més multifactorial (desigualtats, democràcia, patriarcat, límits ecològics, etc.) de l'evolució humana. *“La città del lavoro. Sinistra e crisi del fordisme”* és una obra escrita l'any 1997, molt associada a la situació política i de conflicte social d'Itàlia, però, alhora, també tracta temes d'abast universal i, especialment, europeus, amb un profund i radical europeisme. Val a dir que si podem gaudir del text de [La ciudad del trabajo. Izquierda y crisis del fordismo,](#)

en castellà és gràcies a una traducció de José Luis López Bulla que originalment publicà en el blog creat a tal efecte. <http://metiendobulla.blogspot.com.es>.

A “*La ciutat del treball*”, Trentin ens ofereix reflexions sobre gairebé tots els temes que ha treballat tota la seva vida, que ha transitat des de l’antifeixisme de la seva infantesa, a la seva condició de parlamentari europeu, passant per la seva tasca com dirigent del sindicalisme italià. En aquesta visió polièdrica de l’evolució de la humanitat, a la qual abans hem fet esment, l’assumpte sens dubte més rellevant és el del treball i els seus profunds canvis a les societats post-fordistes. Parla de la necessitat de relacionar cada vegada més el treball amb el saber a través de la formació permanent, de l’imperatiu de construir un “nou contracte social inclusiu, amb un sistema de benestar efectivament universal” per a donar resposta a la flexibilitat i a la precarietat en termes de certesa de dret durant la vida laboral fins a la protecció de l’envelliment actiu. Contràriament al que planteja Jeremy Rifkin, Bruno Trentin defensa que no estam davant la fi del treball sinó que el que és fonamental és el canvi de la seva qualitat, del seu paper, de les raons mateixes del treball.

Ho escriu així: “... llavors és quan sorgeix alguna cosa que ja no es pot deixar de costat: el dramàtic problema de la “llibertat diferent” del treballador subordinat. I es converteix en contradicció real, conflictual, allò que fa un temps semblava ser una contradicció “filosòfica”, conceptual: la contradicció explosiva entre un treballador ciutadà, habilitat per al govern de la ciutat, però privat (pels homes, no per la naturalesa) de dret de cercar també en el treball la seva autorealització i aconseguir la seva pròpia independència, participant en les decisions que es prenen al centre de treball; del dret a ser informat, consultat i habilitat per expressar-se sobre les decisions que es refereixen al seu treball.”

És a dir, una de les preocupacions centrals de Trentin és la pèrdua de drets de ciutadania democràtica durant la jornada laboral. Una pèrdua de ciutadania que associa a la precarietat laboral descrivint-la així: “... quan la flexibilitat creixent de la prestació de treball –en la seva qualitat, els seus temps i la seva durada- posa fi a una de les condicions d’aquest intercanvi anòmal [entre capital i treball], la qüestió de **l’objecte de treball**, de l’obra a realitzar i de les noves certeses que, en termes de qualitat del treball, poden substituir les certeses que ofereix la durada indeterminada de la relació laboral del treball, adquireix una importància central. I la seva resolució és la condició de supervivència d’un contracte de treball que no torni a ser una relació de tipus servil.”

Des de les seves discrepàncies, Rifkin i Trentin coincideixen en una qüestió fonamental i de fons: El canvi de segle ha portat canvis substancials en el paper “socialitzador” i d’integració social del factor treball.

2. Referències més actuals entorn el tema plantejat

Començam aquesta selecció, que hem procurat sigui plural quan a enfocaments, amb una entrevista al número d'hivern de 2009 de la *Revista de Debat Polític* en la que Jeremy Rifkin afirma que [vivim tres crisis simultànies: financera, energètica i mediambiental](#). És una entrevista que ens permet conèixer millor el pensament de l'autor del llibre "La fi del treball", amb qui, en un article de deu anys abans de l'entrevista esmentada, titulat [La qüestió del treball. La fi del treball de Rifkin](#), polemiza el professor Vicenç Navarro.

Tot seguit oferim un seguit de referències periodístiques, entrevistes i articles d'opinió recents, relacionades amb el tema i ordenades cronològicament:

- [Más de la mitad de los puestos de trabajo en Europa serán desempeñados por máquinas](#). Notícia a Zoom Neus.

- [Ievgueni Morozov: "Podem pensar que és tecnologia però és neoliberalisme."](#) Entrevista al diari ARA.

- [L'empleat contra una tropa de 15.000 robots](#). Notícia al diari ARA.

- [Digitalización y desempleo, el nuevo orden](#). Article d'opinió al diari El País.

- [¿Perderá España más de la mitad de sus empleos con la computerización?](#) Article d'opinió a eldiario.es.

- [La larga marcha de los robots](#). Dossier a la revista Alternativas Económicas.

- [El imperio de los robots en Stiglitz y en Marx](#). Article d'opinió a SinPermiso.

- [Los robots amenazan su empleo](#). Notícia al diari El Mundo.

- [Santiago Niño-Becerra: "... la industria naval en Galicia ha tenido un peso muy importante en el pasado. ¿Es factible que vuelva a tenerlo? Sí, pero será una industria totalmente robotizada, con poca mano de obra](#). Entrevista al diari El Faro de Vigo.

- [La nueva era de la computación](#). Reportatge a El País Semanal.

- [El trabajo ya no es necesario](#). Article d'opinió de Franco Berardi Bifo (web "En Campo Abierto")

I per acabar, una darrera recomanació de lectura: El llibre ***La carrera contra la màquina*** de Erik Brynjolfsson i Andrew McAfee, editat l'any 2013 que tracta com la revolució digital està accelerant la innovació, augmentant la productivitat i transformant irreversiblement l'ocupació i la economia. [Aquí](#) podeu llegir les primeres pàgines.